

Korondi Ágnes*

Eucharisztikus imádságok a késő középkori magyar nyelvű imakönyvekben

A késő középkori magyar nyelvű imádságos könyvekben vagy imádságokat is tartalmazó kódexekben az egyik tematikusan jól elhatárolható imádságcsoporthoz az eucharishtiához kapcsolódó szövegek képezik. Ezek legtöbbje három liturgikus alkalomhoz kapcsolódik: a bevezető rubrikák vagy a zárlatok tanúsága szerint úrfelmutatáskor, áldozás előtt vagy után kellett mondani őket.

A magyar kódexirodalom keletkezésének korára az Oltáriszentség a vallásos élet egyik központi elemévé, teológiaiilag és kulturálisan is erősen telített szimbólummá vált.¹ A kora középkorban az eucharisztia kérdése ritkán vált teológiai viták tárgyává, ám a Paschasius Radabertus és Ratramnus közötti 9. századi disputa Krisztus testének valós vagy szimbolikus jelenlétéről az Eucharishtiában² előrevetítette a későbbi igencsak élénk teológiai összeütközéseket. A 11. században a Tours-i Berengár nézetei körül fellángoló viták a *transsubstantiatio* tanának kikristályosodásához vezettek.³ 1215-ben a IV. lateráni zsinat vezeti be a fogalmat. A század során Aquinói Szent Tamás tanításában az eucharishtiával kapcsolatos egyházi álláspont az arisztotelészi metafizika szubsztancia-fogalmának felhasználásával nyerte el klasszikus megfogalmazását.⁴ A Corpus Christi ünnepének 1264-

* A szerző az MTA–OSzK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport munkatársa.

¹ Az Eucharisztia középkori vallási és kulturális jelentőségéről, értelmezéseiről, a lelkiségben betöltött szerepéről lásd a következő összefoglaló munkákat: Miri RUBIN, *Corpus Christi: The Eucharist in Late Medieval Culture*, Cambridge, Cambridge University Press, 1991; G. J. C. SNOEK, *Medieval Piety from Relics to the Eucharist: A Process of Mutual Interaction*, Leiden, Brill, 1995 (Studies in the History of Christian Thought, 63); Ann W. ASTELL, *Eating Beauty: The Eucharist and the Spiritual Arts of the Middle Ages*, Ithaca, N.Y., Cornell University Press, 2006; *A Companion to the Eucharist in the Middle Ages*, eds. Ian Christopher LEVY, Gary MACY, and Kristen VAN AUSSDAL, Leiden – Boston, Brill, 2011.

² A vita szövege magyar fordításban is olvasható: PASCHASIUS RADABERTUS – RATRAMNUS, *Az Úr testéről és vérééről*, Budapest, Kairosz – Paulus Hungarus, 2001. A vitáról és kora középkori kontextusáról lásd: Celia CHAZELLE, *The Eucharist in Early Medieval Europe = A Companion to the Eucharist*, i. m., 205–249.

³ Erről lásd: Gary MACY, *Theology of the Eucharist in the High Middle Ages = A Companion to the Eucharist*, i. m., 370–378.

⁴ Marilyn MCCORD ADAMS, *Some Later Medieval Theories of the Eucharist: Thomas Aquinas, Gilles of Rome, Duns Scotus, and William Ockham*, Oxford, Oxford University Press, 2010.

es bevezetése,⁵ az úrnapi körmenetek,⁶ az eucharisztikus csodák,⁷ a Corpus Christi társulatok⁸ mind hozzájárulnak ahhoz, hogy az Oltáriszentség tisztelete és az ezt biztosító szövegek, valamint képzőművészeti tárgyak elterjedjenek Európaszerte,⁹ s így Magyarországon is.¹⁰

A latin nyelvű prédikációk,¹¹ az adatolt díszes úrnapi körmenetek (Buda 1412, 1424),¹² szentvérereklyék,¹³ már a 14. századtól megalakuló Krisztus Teste társulatok¹⁴ mellett a korai anyanyelvű emlékekben is felbukkan e szentség. A *Gyulafehérvári Sorok* Szent Tamás-napi beszédéhez készült magyar distinkcióban megjelenik az oltáron Krisztus testévé váló kenyér.¹⁵ Az 1980-as években Holl Béla által a horvátországi Šibenik ferences kolostorában felfedezett, 1433 és 1435 között Laskai Demeter által másolt iskoláskönyv 16. fóliójára bejegyzett magyar vers úrfelmutatásra készült.¹⁶ Latin fordításról van szó, bár a fordító nem biztos, hogy azonos a kódex készítőjével, s a fordítás kora sem ismeretes.¹⁷ Egészen pontos latin megfelelője nem került elő. Későbbi, prózában fordított párhuzama a *Them-*

⁵ RUBIN, *Corpus Christi*, i. m. (1. j.), 164–212; Barbara R. WALTERS, *The Feast and Its Founder = The Feast of Corpus Christi*, eds. Barbara R. WALTERS, Vincent CORRIGAN, Peter T. RICKETTS, University Park, Pennsylvania State University Press, 2006, 3–54.

⁶ *Uo.*, 243–270.

⁷ *Uo.*, 108–128.

⁸ *Uo.*, 232–242.

⁹ Kristen VAN AUSDALL, *Art and Eucharist in the Late Middle Ages = A Companion to the Eucharist*, i. m., 541–617.

¹⁰ Az Oltáriszentség középkori magyarországi tiszteletéről összefoglalóan lásd: BÁLINT Sándor, *Karácsony, húsvét, pünkösd: A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából*, Budapest, Szent István Társulat, 1973, 344–348.

¹¹ Lásd például: Ottó GECSE, *Preaching the Eucharist: Sermons for Maundy Thursday and Corpus Christi in the Fifteenth-century Hungarian Sermon Collection 'Sermones Dominicales'*, MA thesis, Budapest, Central European University, 2000.

¹² Ezekről lásd: BALANYI György, *Középkori magyar Úrnapiok*, Vigilia, 1953, 292–299.

¹³ A magyarországi szentvérereklyékről lásd: BALANYI György, *A Szentvér tiszteletének nyomai a magyar középkorban*, Vigilia, 1952, 573–581.

¹⁴ PÁSZTOR Lajos, *A magyarság vallásos élete a Jagellók korában*, Budapest, METEM, 2000, 23–27; KUBINYI András, *Vallásos társulatok a késő középkori magyarországi városokban = Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*, Budapest, METEM, 1999, 341–352; Marie-Madeleine DE CEVINS, *Az Egyház a késő-középkori magyar városokban*, Budapest, Szent István Társulat, 2003, 130–147; MAJOROSSY Judit, *A Krisztus Teste Konfraternitás helye a középkori pozsonyi polgárok életében = Bártfától Pozsonyig: Városok a 13–17. században*, szerk. CSUKOVITS Enikő, LENGYEL Tünde, Budapest, MTA Történettudományi Intézet, 2005 (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok, 35.), 253–291.

¹⁵ A. MOLNÁR Ferenc: *A legkorábbi magyar szövegmélekek: Olvasat, értelmezés, magyarázatok, frazeológia*, Debrecen, Debreceni Egyetem, 2005, 137–145.

¹⁶ HOLI Béla, *Egy ismeretlen középkori iskoláskönyv és magyar verses nyelvmélek 1433-ból*, MKsz., 100(1984), 3–23.

¹⁷ Máta Mária kismonográfiája részletesen tárgyalja e kérdéseket: MÁTAI Mária, *Első magyar verses imádságunk: A Laskai Sorok (1433)*, Budapest, Universitas, 2002².

rewk-kódex 245. oldalán olvasható,¹⁸ ami a szöveg népszerűségére és esetleges szóbeli hagyományozódására mutat. Tartalmi szempontból a *Laskai Sorok* szövege teljesen összhangban van a későbbi eucharisziával kapcsolatos imádságokkal, akár tipikusnak is mondható: az áldozó elismeri bűnös, méltatlan voltát, megtisztulásért és örök üdvösségért könyörög anélkül, hogy a misztérium mibenlétét megpróbálná teológiailag körüljárni, vagy annak teológiai mélységét komplex metaforikával érzékeltetni. E tekintetben a magyar nyelvű eucharisztikus imák eltérnek mind Aquinói Szent Tamás Corpus Christi-himnuszaitól, amelyeket teológiai és költői szubtilitás és invenciózusság jellemez,¹⁹ mind a barokk kori úrvacsorai énekek részletező didaktikusságától,²⁰ bár a tanító jellegre akad egy-két példa.²¹

Mielőtt azonban rátérnénk a 16. század eleji magyar nyelvű kódexek eucharisziával kapcsolatos imáinak tárgyalására, érdemes röviden kitérnem közvetlen kontextusukra, a korpusz egyéb olyan szövegeire, amelyek a késő középkori hívő számára olyannyira fontos szentségről részletesebben írnak. Az imádságok mellett traktátusok, prédikációk, legendák és csodaelbeszélések is tanúskodnak arról, hogy a magyarul olvasó apácaközönség lelki vezetői hangsúlyt fektettek az Eucharisziával kapcsolatos tanítások közérthető módon való átadására. A legrészletesebbek az áldozásról szóló traktátusok e tárgyban. A *Nádor-kódex* legelején olvasható szöveg²² a méltón és méltatlanul áldozásról, valamint az áldozás hasznairól értekezik. A traktátus tanúskodik arról a korabeli igencsak erős aggodalomról, hogy aki méltatlanul, megfelelő lelki felkészülés nélkül járul a szentséghez, Szent Pál szavaival élve „ítéltet eszik és iszik”.²³ Éppen ezért hangsúlyozza az értekezés harmadik része, hogy melyek azok a jelek, amelyekből a hívő felismerheti, hogy méltó a szentségre.²⁴ Az *Érsekújvári Kódex* két traktátusa is eligazítást nyújt arról, hogyan kell felkészülni az áldozásra. Mindkettő a Sövényházi Márta által gondo-

¹⁸ A két szöveg viszonyáról lásd: Uo., 29–36; A. MOLNÁR Ferenc, *Két régi magyar ima az oltárszentségről: A Laskai Sorok és párbuzamos szövege a Thewrenk-kódexben*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2000 (Nyelvtudományi Értekezések, 148).

¹⁹ GÁBOR Csilla, *Teológia és poézis: Aquinói Tamás, a trubadúr* = G. Cs., *Laus et polemia: Magasztálás és vetekedés középkor- és korúj kori szövegtípusokban*, Debrecen – Kolozsvár, Debreceni Egyetemi Kiadó – Bolyai Társaság, Egyetemi Műhely Kiadó, 2015, 31–50.

²⁰ Erről lásd H. Hubert Gabriella tanulmányát a jelen kötetben (81–93).

²¹ Lázcs Sándor a *Gömör*- (141–142) és *Thewrenk-kódexben* (238–241) egyaránt szereplő búcsús imádság esetében „kateketikus színezet”-ről beszél, „hiszen az oltárszentséghez imádkozván, egyszerűsítve ugyan, de a *Hiszkegy* hittételeit sorolja föl”. LÁZCS Sándor, *Apácaműveltség Magyarországon a XV–XVI. század fordulóján: Az anyanyelvű irodalom kezdetei*, Budapest, Balassi, 2016, 382.

²² ELTE Egyetemi Könyvtár, Cod. Hung. 1. Kiad.: *Nádor-kódex: 1508: A nyelvmélté hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel*, kiad. PUSZTAI István, bev. PUSZTAI István, MADAS Edit, Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1994 (Régi Magyar Kódexek, 16), 1–41.

²³ 1Kor 11,27–29.

²⁴ *Nádor-kódex*, i. m. (22. j.), 33–41.

san összeállított²⁵ kézirat második szerkezeti egységében foglal helyet, a helyes szerzetesi életre nevelő tanítások között. A *Vitkovics-kódex*ben több fejezettel szereplő pszeudo-bonaventurai mű, a *Regula novitiorum* áldozásról szóló fejezetének²⁶ kissé átdolgozott változata az *Érsekújvári Kódex*ben *Urunk Jézus Krisztusnak szent testének vételéről* címen szerepel,²⁷ s egyhetes, önvizsgálatot, bűnbánatot, passiómeditációt, böjtöt és imádkozást magába foglaló előkészületet ajánl. Az áldozás után is megmaradó méltatlanság-érzés és az előírt hálaadás, mint látni fogjuk, leggyakoribb témája a szentség vétele után mondandó imáknak. A kódex másik, a helyes „kommonikálásról” szóló szövege az álbernáti *Liber de modo bene vivendi* vonatkozó fejezete,²⁸ amely a szentséggel élés helyes módja mellett röviden az eucharisztia teológiai magyarázatára is sort kerít.²⁹ Az Oltáriszentséggel kapcsolatos részletes teológiai tanítás a kódex vége felé olvasható, a Temesvári Pelbártra alapozó úrnap i prédikációban.³⁰ Ebből a beszédből az Eucharisztia bibliai eredet-története mellett a *transubstantiatio* tanával és a *Corpus Christi* ünnepe pápai elrendelésének körülményivel is megismerkedhettek a Nyulak szigeti domonkos apácák.

Szintén az ő számukra készült két olyan legenda, amelyben az Eucharisztia-tisztelet különösen hangsúlyos. A *Szent Margit élete* tanúskodik arról, hogy az Árpád-házi királylány lelkiségében az Oltáriszentség központi helyet foglalt el. Kedvenc imádkozóhelye azért volt a Szent Kereszt oltára előtt, mivel „az szakramentum, Krisztusnak szent teste fenn fögg vala az Szent Kereszt oltára előtt.”³¹ Az áldozásra különös gonddal készült elő. Esetleges haragosai bocsánatát kérte, bűnbánatot tartott. A megelőző éjszaka nagy részét imádságban töltötte, még a megszokottnál is nagyobb „ájtatossággal és siralmmal” fohászkodva. Szívesen segédkezett apácátársai áldoztatásánál is, mivel az Oltáriszentségben megtestesült Krisztus látására vágyakozott. Áldozás után is „ájtatos sírásban” és böjtben töltöt-

²⁵ A kódex tudatos szerkesztéséről lásd: MADAS Edit, *Az Érsekújvári Kódex mint a menekülő apácák bordozható könyvtára és két új forrássonosítás (Műhelytanulmány) = Szöveg – emlék – kép*, szerk. BOKA László, P. VÁSÁRHELYI Judit, Budapest, Bibliotheca Nationalis Hungariae – Gondolat, 2011, 91–104.

²⁶ OSzK, MNy 10. Kiad.: *Vitkovics-kódex: 1525: A nyelvemlék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel*, kiad., jegyz. PAPP Zsuzsanna, bev. PUSZTAI István, Budapest, 1991 (Régi Magyar Kódexek, 12), 37–44.

²⁷ MTAK Kézirattára, K 45. Kiad.: *Érsekújvári Kódex: 1529–1531: A nyelvemlék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel, valamint digitalizált változata CD-melléklettel*, kiad. HAADER Lea, bev. MADAS Edit, H. L., Budapest, A MTA Nyelvtudományi Intézete – MTAK – Tinta, 2012 (Régi Magyar Kódexek, 32), 166–168.

²⁸ *Uo.*, 177–181.

²⁹ *Uo.*, 178a.

³⁰ *Uo.*, 555–561.

³¹ OSzK, MNy 3. Kiad.: *Szent Margit élete: 1510: A nyelvemlék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel*, bev. P. BALÁZS János, Budapest, 1990 (Régi Magyar Kódexek, 10), 18. – A főszövegben szereplő kódexszövegeket mai helyesírás szerint idézem.

te a nap hátralevő részét.³² Az *Érsekújvári Kódex* terjedelmes Sziénai Szent Katalin legendája³³ szintén egy olyan szentéletű nőt állított példaként a Nyulak szigeti apácák elé, aki különleges tisztelettel viseltetett az Eucharisztia iránt, s akinek élettörténete több az Oltáriszentséggel kapcsolatos csodát tartalmaz: az Oltáriszentség egy darabja hozzá repült a pap kezéből, Krisztus megmutatkozott neki az ostyában, áldozás után elragadtatásba esett, és órákig mozdulatlan maradt stb.³⁴ Az itáliai harmadrendi nővér, akinek a kultuszát a domonkos rend nagy erőfeszítéssel propagálta,³⁵ egyike azon nyugat-európai női misztikusoknak (pl. németalföldi beginák, németországi apácák, itáliai harmadrendiek, pl. Beatrijs van Nazareth, Hadewijch, Mechtild von Hackeborn, Nagy Szent Gertrúd, Cortonai Margit, Folignói Angéla),³⁶ akiknek lelkiségében egyik meghatározó elem az Eucharisztiahoz való bensőséges, erősen affektív viszony.³⁷ Az ő vallásos életükben, amint arra Caroline Walker Bynum több könyvében és tanulmányában rámutatott, a böjt és étkezés (ezen belül a szent étkezés, az áldozás) központi jelentőségű vallásos-kulturális jelölő elemként szolgált, amelyen keresztül e nőknek módjuk nyílt megélni és kifejezni sajátos feminin spiritualitásukat.³⁸

A legendák mellett az eucharisztikus csodákat elbeszélő példák is jelentősek témánk szempontjából. Egy a *Lobkonicz-kódex*-ben olvasható történetecskében a

³² Uo., 69–72.

³³ *Érsekújvári Kódex*, i. m. (27. j.), 382–424, 429–430.

³⁴ Uo., 409b–411b.

³⁵ Katalinról és kultuszának alakulásáról/alakításáról lásd: *A Companion to Catherine of Siena*, eds. Carolyn MUESSIG, George FERZOCO, Beverly Mayne KIENZLE, Leiden – Boston, Brill, 2012 (Brill's Companions to the Christian Tradition, 32); *Catherine of Siena: The Creation of a Cult*, eds. Jeffrey F. HAMBURGER, Gabriela SIGNORI, Turnhout, Brepols, 2013 (Medieval Women: Texts and Contexts, 13). A kultusz Árpád-házi Szent Margit tiszteletének alakulására tett hatásáról lásd: KLANICZAY Tibor, *A Margit-legendák történetének revíziója* = K. T., KLANICZAY Gábor, *Szent Margit legendái és stigmái*, Budapest, Argumentum, 1994 (Irodalomtörténeti Füzetek), 21–37.

³⁶ A róluk szóló gazdag szakirodalomból itt csak pár összefoglaló munkára hivatkoznék: Peter DINZELBACHER, *Mittelalterliche Frauenmystik*, Paderborn, Ferdinand Schöningh, 1993; *Frauenmystik im Mittelalter*, hrsg. Peter DINZELBACHER, Dieter R. BAUER, Ostfildern, Schwabenverlag, 1985; Kurt RUH, *A nyugati misztika története II: A 12. és a 13. századi női misztika és az első ferencesek misztikája*, Budapest, Akadémiai, 2006, 15–421; Bernard MCGINN, *The Flowering of Mysticism: Men and Women in the New Mysticism (1200–1350)*, New York, Crossroad, 1998 (The Presence of God: A History of Western Christian Mysticism, 3); *Olasz misztikus írónők*, szerk. Giovanni POZZI, Claudio LEONARDI, Budapest, Európa, 2001; Alois M. HAAS, *A női misztika irodalmi formái* = A. M. H., *Fel-emelkedés, alászállás, áttörés: A misztikus tapasztalat és a misztika nyelve*, Budapest, Vigilia, 2011, 203–216.

³⁷ André VAUCHEZ, *Dévotion eucharistique et union mystique chez les saintes de la fin du Moyen Age* = A. V., *Les laïcs au Moyen Age: Pratiques et expériences religieuses*, Paris, Cerf, 1987, 259–264.

³⁸ Caroline Walker BYNUM, *Holy Feast and Holy Fast: The Religious Significance of Food to Medieval Women*, Berkeley, The University of California Press, 1987, 58–67, 113–186; Uő, *Women Mystics and Eucharistic Devotion in the Thirteenth Century* = C. W. B., *Fragmentation and Redemption: Essays on Gender and the Human Body in Medieval Religion*, New York, Zone Books, 1991, 119–150.

beteg Szent Klára csodás módon vesz részt a misén és áldozik, s kitartó törekvése jutalmául sokkal erősebb spirituális élményben van része, mint társnőinek.³⁹ Az imairódalommal közvetlenül is kapcsolatban áll a Szent Gergely pápa miséjeként ismert eucharisztikus csoda, amelynek során a kételkedő meggyőzése érdekében az Oltáriszentségben láthatóvá, megtapasztalhatóvá válik a megfeszített Krisztus valós testi jelenléte.⁴⁰ A 14. század végén, a 15. század elején ennek az eucharisztikus csodának az ikonográfiája összekapcsolódott a Fájdalmak Férfiát ábrázoló kegyképpel.⁴¹ A csodás mise ezen ábrázolása gyakran szerepelt a népszerű késő középkori óraskönyvek egyik imádsága, az *Adoro te in cruce pendente...* kíséretében.⁴² Ennek alapján nem véletlen, hogy az *imago pietatis* vagy *Misericordia Domini*ként is emlegetett szenvedő Krisztus-kép áll az *Adoro te in cruce pendente...* ima magyar fordítása mellett a *Peer-kódex*ben.⁴³

Az ilyen mélyebben meghúzódó összefüggéseken túl és a kifejezetten áldozásra vagy úrfelmutatásra ajánlott imádságokon kívül a Krisztushoz vagy Máriához intézett egyéb magyar kódexirodalombeli könyörgések is többször hangsúlyozzák az Eucharisztia fontosságát, mégpedig a halálra való felkészülés rítusai között. A passióra, különösen Krisztus ecettel itatására emlékezve, hivatkozva kéri e szövegek, hogy az imádkozó halála előtt áldozhasson. Például a *Czech-kódex* egyik ismeretlen forrású passióimádsága így fogalmaz:

Az epének és az ecötnek ő kénjáért, kivel te szoméságotat itaták, én haláloznak idején étess engömet te szent testöddel, és itass te szent véröddel, ki legyön én lelkömnek idvösségére.⁴⁴

³⁹ A Lobkowicz hercegi család tulajdona, Prága, VI. Fg. 30. Kiad.: *Lobkowicz-kódex: 1514: A nyelvemlék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel*, kiad., bev., jegyz. REMÉNYI Andrea, Budapest, Argumentum – Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1999 (Régi Magyar Kódexek, 22), 181–185.

⁴⁰ VAN AUDALL, *Art and Eucharist*, i. m. (9. j.), 588. A csoda ikonográfiájának kialakulásáról és jellemzőiről lásd: Gertrud SCHILLER, *Ikonographie der christlichen Kunst, II: Die Passion Jesu Christi*, Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus, 1968, 240–242.

⁴¹ VAN AUDALL, *Art and Eucharist*, i. m., 602–604.

⁴² A képtípus késő középkori szöveggörnyezeteiről, valamint kép és az *Adoro te in cruce pendente...* ima együttes használatáról lásd: Susan BOYNTON, *From Book to Song: Texts Accompanying the Man of Sorrows in the Fourteenth and Fifteenth Centuries = New Perspectives on the Man of Sorrows*, eds. Catherine R. PUGLISI and William L. BARCHAM, Kalamazoo, Medieval Institute Publications, Western Michigan University, 2013., 117–146.

⁴³ OSZK, MNy 13. Kiad.: *Peer-kódex: A nyelvemlék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel*, kiad. KACSKOVICS-REMÉNYI Andrea, OSZKÓ Beatrix, Budapest, Argumentum Kiadó – Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2000 (Régi Magyar Kódexek, 25), 175–180.

⁴⁴ MTAK, K 42. Kiad.: *Czech-kódex: 1513: A nyelvemlék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel*, kiad. N. ABAFFY Csilla, bev. N. A. Cs., CSAPODI Csaba, Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1990 (Régi Magyar Kódexek, 4), 79.

Térjünk rá most már az úrfelmutatás közben vagy az áldozás előtt és után mondandó imádságokra. Az anyag áttekintését megkönnyítendő, a tanulmányhoz összefoglaló táblázatot mellékeltem, amely tartalmazza: az Eucharisztia-ról szóló imaszövegek bevezető rubrikáit és kezdősorait; a liturgikus alkalmat, amelyhez a könyörgés kapcsolódik; a magyar szövegváltozat(ok) latin forrását, amennyiben ez ismert; illetve lelőhelyüket a magyar kódexekben. Egyazon imádság több kódexben is szereplő szövegváltozatai esetén egyazon táblázatsorban megadtam az összes bevezető rubrikát és a kezdősort, ízelítőt adva ezzel a szövegváltozatok eltéréseiből, illetve esetenként az imák funkcióváltásából. A sort a bővebb válogatást nyújtó domonkos kódexek szövegeivel kezdtem, anélkül, hogy ezzel, abban az esetben, ha egy imának több szövegváltozat is létezik, azokat érték vagy minőség szempontjából rangsorolni kívántam volna. A szövegváltozatokat az ima első előfordulásánál adtam meg. Csupán egy teljes és egy részleges imádság szerepel két különböző helyen is a táblázatban (a 11. és 25., illetve 2. és 25. sorokban), mivel a *Lázár-kódex* három imádságból felépülő kompozíciója szerves egységet képez, nem pusztán három másik könyörgés egymás mellé helyezése.

A magyar szövegek legtöbb esetben a késő középkor népszerű, nyomtatásban is sokszor megjelent latin imagyűjteményeiből, a *Hortulus animaeből* és az *Antidotarius animaeből* származnak.⁴⁵ E kötetek az őket megelőző óraskönyvek hagyományának megfelelően nemcsak a szabadidőbe illesztett magánáhitat számára tartalmaznak segédanyagot, hanem kifejezetten a mise egyes mozzanatai közben mondandó, azokat mélyebben átélni segítő szövegek is szerepelnek bennük.⁴⁶ Az eucharisztikus imák ez utóbbi funkció jegyében születtek, s ez határozza meg tartalmukat is. A legtöbb magyar kódexben ilyen rövid rubrikák vezetik fel e pragmatikus rövid szövegeket: „Ez imádság akkora mondandó, mikor az Istennek szent testét fel-mutatja az pap.”⁴⁷ Maguk a szövegek az Oltáriszentség dicsérete mellett méltó áldozást, bűnbocsánatot, jó halált és örök üdvösséget kérnek. Gyakran felidézik a passió egyes elemeit, a szentségben jelenlévő szenvedő Krisztushoz fordulnak.

⁴⁵ [SZILÁDY Áron], *Codexünk forrásai*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1896, 199–203, 377–379, 498–500; KATONA Lajos, *Újabb adalékok codexünk forrásaihoz*, Uo., 1906, 105–120, 190–201, 332–347; TIMÁR Kálmán, *Adalékok kódexünk forrásaihoz*, Uo., 1926, 169–184; UO, *A Lázár-kódex forrásai*, Uo., 1932, 32–40; SZABÓ Flóris, *A bóraskönyvek hatása kódexirodalmunkra*, Uo., 1967, 163–167.

⁴⁶ A óraskönyvekről lásd: Roger S. WIECK, *Prayer for the People: The Book of Hours = A History of Prayer: The First to the Fifteenth Century*, ed. Roy HAMMERLING, Leiden – Boston, Brill, 2008, 389–416; Paul SAENGER, *Az olvasás a középkor utolsó századaiban = Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban*, szerk. Guglielmo CAVALLIO, Roger CHARTIER, Budapest, Balassi, 2000, 136–167; Eamon DUFFY, *Marking the Hours: English People and Their Prayers, 1240–1570*, New Haven, Yale University Press, 2006.

⁴⁷ MTAK Kézirattára, K 41. Kiad.: *Lázár Zelma-kódex: XVI. század első negyede: A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel*, kiad. N. ABAFFY Csilla, Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1992 (Régi Magyar Kódexek, 14), 229.

Az *unio mystica* eucharisztikus értelmezése, amely a kódexek korában is népszerű *De imitatione Christi* negyedik könyvében nagyon hangsúlyos, s amely unióra (bár erősebb érzelmi intenzitással talán) a Sziénai Szent Katalinhoz hasonló női misztikusok is törekedtek, a magyar eucharisztikus imaszövegekben kevésbé van jelen. Egyetlen ilyen jellegű reminiscencia talán a *Gömöry-kódex* Hackeborni Mechtild-ájtatossága.⁴⁸ Azonban ez is inkább a megnevezett szerző révén kapcsolja be a német apácamisztika hagyományát, nem pedig a szöveg tartalmán keresztül.

Az *unio mystica* helyett inkább a krisztusi megváltás és a bűnbocsánat gondolata áll az eucharisztikus imák középpontjában. A *Thenrewk-kódex* egyik rövid, úrfelmutatáskor mondandó szövegecskéje például a szentségen keresztül elérhető megváltás gondolatát a passióval kapcsolja össze: „Uram Jézus, az te szent kénodért, dicsőségös szent haláloedért kérlek, oltalmaz meg engemet az erők haláltól, és ne válassz el te szent országodtól, ámen.”⁴⁹ Az áldozás által Krisztus kereszthalálának érdeme aktualizálódik az áhítati gyakorlat végzőjében. A kódex következő kis könyörgése bűnbocsánatot kér a Megváltó bűnöket elmosó vérére hivatkozva: „Kérlek, Uram Jézus, az veres véred hullásáért bocsássad meg minden bűneimet, ámen.”⁵⁰ Az ima latin nyelvű bevezető rubrikája szerint a szöveg a bűnök bocsánatáért mondandó, különösen úrfelmutatáskor vagy haldokláskor (vö. táblázat 17. sora). Elmondása biztos üdvözlést hoz Krisztus szenvedésének és halálának érdeméért. A *Peer-kódex* párhuzamos szövege az Eucharisziát már nem említi, hanem az imádság hasznosságát hangsúlyozza haldokláskor: „Valamely ember halálának idein megolvassandja avagy megolvastatja, tehát kétség nélkül mennyországba megyen.”⁵¹ A *Lázár-kódex* úrfelmutatáskor és áldozás után mondandó imái szintén bűnbocsánatot és irgalmat kérnek a halál meg az utolsó ítélet pillanatában.

Ha a szövegek felhasználók szerinti megoszlását vesszük szemügyre, szembezőkö, hogy míg a domonkos apácák számára másolt kódexek számos Eucharisziához kapcsolódó imát tartalmaznak, különösen a *Gömöry-* és a *Thenrewk-kódex*, addig a klarissza kódexek közül csak a *Lobkovicz-kódex* büszkélkedhet jelentősebb gyűjteménnyel (4 ima). Igaz, hogy a klarissza imakönyvek jóval kevesebb imaszö-

⁴⁸ OSzK, MNy 5. Kiad.: *Gömöry-kódex: 1516: A nyelvemlék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel*, kiad. HAADER Lea, PAPP Zsuzsanna, Budapest, A MTA Nyelvtudományi Intézete, 2001 (Régi Magyar Kódexek, 26), 296–298.

⁴⁹ MTAK Kézirattára, K 46. Kiad.: *Thenrewk-kódex: 1531: A nyelvemlék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel*, kiad. BALÁZS Judit, UHL Gabriella, Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, 1995 (Régi Magyar Kódexek, 18), 46–47.

⁵⁰ *Uo.*, 47.

⁵¹ *Peer-kódex*, i. m. (43. j.), 229.

veget tartalmaznak, mint a domonkos gyűjtemények, anyagukat ugyanis elmélkedésekkel, példákkal, traktátusokkal tarkították.⁵²

Az áldozásról szóló értekezést is tartalmazó *Nádor-kódex*ben egyetlen rövid, de a megszokottnál kicsit mélyebb teológiai tartalmat tömörítő ima olvasható:

Idvez légy ez velágnak velágossága, Atyának igéje, bizony hostia, élő test, teljes istenség, bizon embör.⁵³

A Régi Magyar Kódex sorozatbeli kiadás bevezetőjében⁵⁴ ismeretlen forrásúként szereplő szöveg latin változatát sikerült megtalálnom német kódexekben.⁵⁵ Ez is a német és magyar obszerváns apácairodalom imakincsének szoros kapcsolatát illusztrálja, amit Haader Lea és Papp Zsuzsanna a *Gömöry-kódex* kiadásának bevezetőjében,⁵⁶ Lázs Sándor pedig monográfiájának imakönyvekről szóló fejezetében⁵⁷ bizonyítottak.

Az 1520-ban vélhetőleg a somlóvásárhelyi premontrei apácák számára másolt *Pozsonyi Kódex* 50–52. oldalán a *Thenrenk-kódex*ben is ugyanabban a fordításban, egy szó kivételével és a különböző nyelvjárási alakoktól eltekintve változatlanul szereplő áldozásra felkészítő imádság olvasható. Az „igen szép imádság”-ként aposztrofált szöveg bünvallással indul, irgalmasságot, malasztot, Isten iránti szeretetet, megvilágosodást, világtól való elfordulást s végül Istenhez emelkedést kér:

emeld fel én szívemet, lölkömet tehozjad mennyben, és ne hadd tétova búdosni ez földnek színén, de csak tennen magad légy énnéköm minden édösségöm, örökké te légy ételöm és italom, én szerelmem, én örömem, én édösségem és mindön kívántam jó ki vagy és fogyatkozhatatlan bódogság és áldott Isten örökköl örök. Ámen.⁵⁸

⁵² Köszönöm szépen Madas Editnek, hogy a konferencialőadásomhoz fűzött hozzászólásában e tény árnyaló szerepére felhívta a figyelmem. A domonkos és klarisza imakönyvek szerkezeti különbségeiről Lázs Sándor is ír: LÁZS, *i. m.* (21. j.), 372–379.

⁵³ *Nádor-kódex*, *i. m.*, 681.

⁵⁴ *Uo.*, 16.

⁵⁵ A latin szöveg megtalálható a müncheni Bayerischen Staatsbibliothek Cgm 4685 jelzetű, 1502-ben Salzburgban készített, nagyrészt német nyelvű kódexében (187°) (lásd: Karin SCHNEIDER, *Die deutschen Handschriften der Bayerischen Staatsbibliothek München: Die mittelalterlichen Handschriften aus Cgm 4001–5247*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 1996, 326), vagy a 8° Cod 87 jelzetű, 15. századi délnémet/augsburgi kéziratban (402°) (lásd: *Augsburg, Staats- und Stadtbibliothek, Katalog der Oktaerhandschriften (8° Cod 1-232)*, Juliane TREDE, Handschriftenzentrum der Bayerischen Staatsbibliothek München, 09.01.2008, <http://bilder.manuscripta-mediaevalia.de/hs//projekt-Augsburg-pdfs/OctCod087.pdf>, letöltve: 2018.10.28.).

⁵⁶ *Gömöry-kódex*, *i. m.*, 24–37.

⁵⁷ LÁZS, *i. m.* (21. j.), 368–386.

⁵⁸ *Pozsonyi Kódex: 1520: A nyelvméle basonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel*, kiad. ABAFFY Csilla, ABAFFY Erzsébet, MADAS Edit, Budapest, Pharma Press – Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2004 (Régi Magyar Kódexek, 29), 52.

Ezt követően a *Thenrewk-kódex*szel szintén párhuzamos eucharisztikus imának csak az eleje olvasható benne.⁵⁹

A világiak számára összeállított gyűjtemények közül csak a *Peer-kódex*ben fordul elő egy úrfelmutatáskor mondandó ima és egy Oltáriszentségről szóló himnusz. Azonban egyiket sem előzi meg vagy követi magyarázó rubrika, amely a szöveg ilyen felhasználásáról árulkodna. A megcélzott felhasználó számára valószínűleg lényegesebb ráolvasásszerű szövegeket (*Nyíl ellen, Láz ellen*)⁶⁰ viszont gondosan ellátták funkció-megjelöléssel. A domonkos eucharisztikus imák bevezető rubrikái ezzel szemben külön hangsúlyozzák a liturgiához kapcsolódó funkciót, sőt a több latin liturgikus szöveget is tartalmazó domonkos *Winkler-kódex* Oltáriszentségről szóló szövege az úrnapi officium Magnificat-antifónájának fordítása. (A kódex a latin eredetit is tartalmazza.)⁶¹ A *Lobkowicz-kódex* rubrikái talán a megrendelő/összeállító személyes vallásosságát, mentalitását tükrözhetik. Az Oltáriszentséghez kapcsolódó imákkal járó pápai búcsúkat, vagy az imák esetlegesen csodás keletkezésére vonatkozó adatokat gondosan feltüntették. Például:

A harmad János pápa minden embernek, valaki ez ide alá megírott imádságot ájtatossággal megmondja, engedett annak hatezer-hatszáz és hatvanhat napi búcsút mindörökké. De ennekutána az negyed Szent Szixtus pápa, mikor írának ezernégyszázötvenhárom esztendében, ő es engede, hogy valaki térden állva megmondanája ájtatossággal Uronk Krisztus Jézusnak szent teste áldásának utána halálos bín nélkül, mindenkor kéntül és bintül való búcsút. És mindörökköl örökké megmaradandó és a nagy búcsújú imádság ez, aki következik.⁶²

A megcélzott klarissza (talán fejedelemnő) valószínűleg nagy fontosságot tulajdonított a pápai tekintélynek és az ezáltal biztosított búcsúnak.

Összefoglalóan elmondhatjuk, az Eucharisztia mélyebb megélését segítő szövegek az apácák számára fontosabbak, mint a magyar világi imakönyvtulajdonosok számára. A világiak Oltáriszentség-tisztelete talán inkább a *Corpus Christi*-társulatok tevékenységében, valamint a körmeneteken, zárándoklatokon való részvétel által nyerhetett kifejezést. A domonkos imakönyvekből több eucharisztikus imádság maradt fenn, de ez részben a dominikánák gyűjteményeinek bővebb anyagával magyarázható. Mindkét rend nagyrészt ugyanabból a latin szöveganyagból, a *Hortulus animae* és az *Antidotarius animae* eucharisztikus imádságaiból

⁵⁹ Uo., 52. – A *Thenrewk-* és a *Pozsonyi Kódex*ben hat imádság szóról szóra megegyezik. Ennek alapján a *Pozsonyi Kódex* kiadói a bevezető tanulmányban arra következtettek, hogy „a két kódex egy közös eredetiből készült, de valószínűbbnek tartjuk, hogy a Pozsonyi Kódex hatodik keze válogatott a *Thenrewk-kódex* anyagából.” – *Pozsonyi Kódex*, i. m. (58. j.), 13–14.

⁶⁰ *Peer-kódex*, i. m. (43. j.), 250–278, 247–249.

⁶¹ ELTE Egyetemi Könyvtár, Cod. Hung. 2. Kiad.: *Winkler-kódex: 1506*, kiad., bev., jegyz. PUSZTAI István, Budapest, Akadémiai, 1988 (Codices Hungarici, 9), 39–40, illetve 34–35.

⁶² *Lobkowicz-kódex*, i. m. (39. j.), 344.

merít. A szövegeket az adott kódex majdani felhasználójának vagy összeállítójának igényei, kegyességi szokásai módosíthatták, vagy új funkciót kölcsönözhettek nekik. Tartalmi szinten, rövid imákról lévén szó, leginkább az egyéni kérés (bűnbocsánat, jó halál, örök üdvösség, ritkábban Krisztussal való egyesülés) megfogalmazása a legfontosabb, nem pedig az Eucharisztia-tan esetleges magyarázata. Ennek fényében kijelenthetjük, hogy ezek az imák egy meglehetősen pragmatikus szövegtípus változó minőségű darabjai.

Melléklet

Eucharisztikus imák a kódexirodalomban

	Ima bevezető rubrikája és kezdő-sora	Imaalkalom	Forrása	Magyar változat(ok) lelőhelye(i)
1.	Az otharÿ zentseegreewl <i>O Zenthseghes lakodalm kybe christus eethetyk</i>	Corpus Christi-officium, Magnificat-antifóna	<i>O sacrum convivium in quo christus summitur</i> ⁶³	WinklK. 39–40
2.	Ez az komonÿkalasra valo imadsag <i>Uram myndenbato Isten ky vagÿok en</i>	áldozás előtt	WinklK. 34–35 Breviarium Strigoniense (Velenca 1524); Cursus hinc inde collecti (Augsburg 1492) 196b, 198b	GömK. 65–72
3.	Masod imadsag komoniora <i>Uram myndenbato zent agÿa</i> (GömK.) *** <i>Uram Myndonbato atÿa</i> (WinklK.)	áldozás előtt	<i>Domine, sancte Pater omnipotens aeternae Deus, da mihi hoc corpus Compendium deprecationum</i>	GömK. 73, WinklK. 260 (első része)
4.	Harma Imadsag <i>Uram ihs xps. az te edes vendeksegnek. asztalaboz</i>	áldozás előtt	<i>Ad mensam dulcissimi convivii tui ... Hortulus animae</i> CXLVIIa	GömK. 74–78
5.	Negÿed imadsak <i>Uram ihs xps. ky asztal mondad</i>	áldozás előtt		GömK. 78–81
6.	Mÿkoron imar hozÿad akarod vened <i>Uram nem vagÿokb melto</i>	áldozás előtt	Antidotarius animae XXXIIb	GömK. 81–82
7.	Ez imadsagot nagy aÿtatossagual es nagy tekeletes hÿtuel es zeretetuel mondÿad aznak vtanna agÿ halat vradnak teremtetnek monduan	áldozás után		GömK. 82–89

⁶³ A *Corpus Christi* ünnepének Szent Tamás által összeállított officiumában szereplő Magnificat-antifóna.

Ez imadsagod ih̄s ih̄s

O Genyrvseges isten

8.	fylep chazar kerese
re innocencius papa
ez imadsagert enge
det keth ezer eztendei
buchut kyk igazan
tartnak penyntenciat
az az ky 45 halalos bwn
nekwl vagyon eleua
cyo koron kel mondanya ez
imadsago[t]
<i>Vram ibs xps. ky ez nyilagnak.</i>
<i>iduessegerth ez te zentseges testedet</i>
(GömK.) | úrfelmutatásra,
búcsús | <i>Oratio immediate</i>
<i>post elevationem</i>
<i>dicenda ...</i>
<i>Domine Jesu</i>
<i>Christe, Filii Dei</i>
<i>vivi, qui hanc</i>
Hortulus
animae CLIIa | GömK. 138,
141–142;
LobkK. 343–
344; ThewrK.
238–241 |
|----|--|---------------------------|--|--|

Hatod bonifacius papa francia
orzagnak | ffilep kyalrnak o nagy
konorgessere engede hogv valakv
aytatossagal meg mondanayã ez
yde ala megh yrt imachagoth
halalos bynnelkol az edes ihus
xpűsnak zent testenek fel muta-
tassanak ydeyn / tahat mindekor
vallã tȳz ezer eztendeȳ bwchuyãt

Uram iesus xpūs | ky"ez
dichosseges žent testet (LobkK.)

Ez ymaczagoth zerzette
bonifacius papa es kŷ megh
mongŷa cristusnak zenth testenek
adozattŷa koron engedet ewth
Ezer eztendeŷ bwlczwth,
bŷneknec boczanatyara etc

*Oh En edes Wram ibus Cristus key ez
aldoth zenth testeth (ThewrK.)*

9.	<p>Ez imadsak vrunk ihs xpsnak
nemes kezetÿ</p> <p><i>Idueꝥ legÿ. edesseges vram ihs xps
Atÿanak ÿgeie</i> (GömK.)</p> <p>***</p> <p><i>Idueꝥ leg edesseges vram iesus cristus athÿa
istennek ÿgÿie</i> (PeerK.)</p> <p>***</p> <p>Mykoron zenth mÿsseben
xpusnac zent teste aldatyk</p> | <p>úrfelmutatásra
(GömK. Üd-
vözetlek Krisz-
tushoz)</p> | <p><i>Aue domine Jesu
Christe rex
benedicte</i>
Hortulus
animae
XXXVIIIb</p> | <p>GömK. 147–
150 (a rubrika
és a szöveg
nem említi az
Eucharisziát,
vége, kb. utolsó
oldal nem
egyezik a há-
rom változat-
ban); ThewrK.</p> |
|----|--|--|--|---|

				<i>Jdwezlegy edesseges wr ibus Cristus atya wr ystennec zent ygbeýe</i> (ThewrK.)	241–244; PeerK. 231–234
10.	masod imadsakh <i>Uram iesus cristusnak. zent lelke</i> (GömK.)	úrfelmutatásra búcsús imádság	<i>Alia oratio post elevationem: Anima Christi sanctifica me</i> Hortulus animae CLIIa		GömK. 151–152 (a rubrika és a szöveg nem említi az Eucharisziát); LobkK. 251–252; LobkK. 264 (a kezdősorok után az előbbtől eltérő szöveggel); ThewrK. 303–304
	*** ímez koüetkezendõ, ímcsagoth akor kel olvasny' mîkor vr iesusnak dragalatos zent testet meg mutatía apaap iambor amísen <i>Uronk ístennek zent lelke</i> (LobkK.)				
	*** <i>O wram xpûsnek zent lelke zenteh' meg engemet...</i> ez ímatsagot akor kel mondani mîkor apap iambor fel mutatía vronk íhûsnek zent testet es kentwl býntwl valo bwchuía vagyón (LobkK. 264)				
	*** Ez ýmaczagot kel mondany ýstennec zent testenec zent werenek fel mwtatasa koron es nagý sok papak confýrmaltak es engettenek azoknak kýk aýttatossagaal meg mongýak kenthwl býntwl walo oldozatot ketsegnekul <i>Oh en edes wram iesus Crýstwnak zent lelke</i> (ThewrK.)				
11.	Ez az ewt aue maria kyket az melchydys zyz mond vala azzonyunk zyz marianak tyztes segere. es mongya vala az elewt myelewt xpûsnek zent testeth hozzaya vezy vala	áldozás előtt	Revelationes Gertrudianae ac Mechtildianae, Pictavii-Parisiis 1877. II. k. 127 Bibliotheca mystica et ascetyca X. köt. Köln 1854. 81		GömK. 296–298
12.	Commonýkalas elewt valo ez <i>O zerelmes es ýrgalmassagnak ký folýo kut feýe</i>	áldozás előtt	<i>O fons tocius misericordiae</i> Antidotarius animae		GömK. 309–312; LázK. 31–34

13.	Ez ýmmar Comonýkalas vtan valo
<i>Uram iesus xpus kerlek</i>	áldozás után		GömK. 312–313
14.	Comonýom vtan valo ez es
<i>O kegýelmes es ýrgalmaságos zýz maria</i>

Comonýkalas vtan valo
<i>Felseges es kegýes iesus xpsnak edesseges zenth annýa</i> | áldozás után | <i>O serenissima et inclýta virgo Maria Hortulus animae</i>
CXLIXb | GömK. 314–316, 317–318 (kissé eltérő szövegváltozatok) |
| 15. | Comonýkalas vtan valo
<i>Halat adok teneked ewrewik mendenbato vram zent athýa isten. ký engemetb</i>
(GömK.)

Az komunikalas vtan valo hala adasokh
<i>halakat adok en neked zent atyam orpk mendenbato isten ký engemet bynest</i>
(LázK.) | áldozás után | <i>Gratias tibi ago domine sancte pater aeterne Deus Hortulus animae</i> | GömK. 316–317, LázK. 35–37 (csak az ima eleje párhuzamos) |
| 16. | Tempore eleuacionis oracio
<i>Wram iesus, az the zenth kenoderth. dyczewsegeus zenth balaloderth kerlek</i> | úrfelmutatáskor | | ThewrK. 46–47 |
| 17. | Fertur quod tante virtutis est ista oracio quod si quis eam frequentauerit absque dubio saluabitur virtute passionis et mortis Cristi valet autem dycere tempore eleuacionis ac in agone mortis etc pro remissione peccatj oracio
<i>Kerlek Wram Jesus az were wered hullasaerth</i> (ThewrK.)

Vala mely ember halalanak ýdeýn meg olwassangýa awag meg oluastatýa the hath ketsegnelkül meñorsaba megýen
<i>Kerlek vram ibs cristus az vires verednek hullasaert</i> (PeerK.) | bűnbánati ima, úrfelmutatáskor vagy haldoklás-kor | | ThewrK. 47–48; PeerK. 229–231 (nem Eucharisziával kapcsolatos) |
| 18. | Ez alath Megy yrth ymadsagnak negwen ezer eztendey bwczwýa wagyon eleuacio koron
<i>Jdwezlegy kegýelmes Wram iesus Cristus: elo ystennek aldol zenth fýa</i> | úrfelmutatáskor | | ThewrK. 60 |

19.	<p><i>Ob en edes es zserelmes teremtem es megý walto wram ýesws czýstws kýth en mastan nagyý lelký abeyítatossagal kýwanok bozýam wennem</i> (ThewrK.)</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>wrwknak zenth thestenek
hozzank walo wetelerwl ýgen zep
ýmachag ezen kepen</p> <p><i>o en edes es zserelmes theremtem es meg waltbo wramýesws crisstws kýth en mastan nagyý lelký aybýthatossagal kýwanok bozýam wennem</i> (PozsK.)</p>	áldozás előtt	<p><i>O dulcissime
atque amantissime
Hortulus
animae
CXLVIB</i></p>	ThewrK. 156–159; PozsK. 50–52 (a két szöveg egy-két apró eltérést leszámítva szóról szóra megegyezik)
20.	<i>Ob en edesseges wram ýesws czýstws meýi nagyý az te edessegeth</i> (ThewrK.) *** <i>oh en edenssegeus wram ýesws chrýstws meýl nagyý az the dedenssegeth</i> (PozsK.)	áldozás után (?)		ThewrK. 159–163; PozsK. 52 (néhány sor után, a lap alján megszakad a szöveg, innen, az ívfűzet közepéből kiesett egy levélpár; a két kódexbeli szöveg szóról szóra megegyezik)
21.	Zenth aldozath koron etc <i>Ob Cristus ibus zent teste, ez nylnagnak ydweslege Es otalmazýa</i>	áldozáskor		ThewrK. 245
22.	<i>Jarwlók en edes wram ýesws crýstws az te zenth aztalodboz</i>	áldozás előtt		ThewrK. 314–316
23.	<i>Idwez leg istennek zenth teste</i>	úrfelmutatáskor (?)	<p><i>Salve corpus
gloriae⁶⁴</i></p>	PeerK. 242–245
24.	Isten teste fel emelese coron <i>Iduezleg ez velagnac velagossaga</i>	úrfelmutatáskor	<p><i>Salve lux mundi,
verbum Patris</i></p>	NádK. 681
25.	<p>Ez ýmachýagoth kel Akoron
mondanýa mikorth az oltarý
zentsegoth fel mutathýak   <i>Vram ie[...] menyörs[...] abol al[...] nek
kebe[...]</i></p> <p style="text-align: center;">***</p>	úrfelmutatáskor		<p>LázK. 18–20,
LázK. 229–231</p>

⁶⁴ Latinból fordított népének, az eredetiből a kezdő versszakot egy 17. századi kéziratosszöveg tartalmazta, az eredetiből a kezdő versszakot egy 17. századi kéziratosszöveg tartalmazta, az eredetiből a kezdő versszakot egy 17. századi kéziratosszöveg tartalmazta. – *Középkori magyar verseink*, kiad. HORVÁTH Cyrill, Budapest, MTA, 1921 (Régi Magyar Költők Tára, 1), 219–220.

- ez imatsag akkoron mondando mikoron az
istennek zent testet fel mutatja az pap
O en vram ieszus cristus ky az
menyörzaghbol ala zallal atja istennek
kebeleből*
26. **[...]zic az vris- [...]k es vere-
[...]nek hozza [...]eseről va-
[...]atsagh** áldozás előtt és után **Sequuntur
nunc
orationes ante
et post sacram
communio-
nem dicende.** LázK. 24–34,
1.-hez párhuzam GömK.
69–71, a 3.-hoz
GömK. 309–
312
1. *[...]sagos es orok min- [...]risten: yme
iaru- [...]getlen fiadnac...*
2. *Masodic imatsag En vram ieszus cristus
irgalmassagos attya...*
3. *O irgalmassagnac kiithfeye...*
27. **Ez es az komunkyalas vtan űalo** áldozás után LázK. 41–44
*Halakat adok neked vram ieszus cristus
menden yauadrol*
28. **A harmad | Ianos papa minden** áldozás után **Oratio coram
imagine crucifixi
dicenda
Precor te,
amantissime Jesu
Christe...** LobkK. 344–
346; ThewrK.
213–215 (nem
kapcsolódik az
áldozáshoz);
GömK. 136–
138 (nem
kapcsolódik az
áldozáshoz, s
csak laza tartal-
mi érintke-
zés)
- embernek valaky ez ide ala meg
yiroth ymatsagot aytatossagal meg
mongia | engedet Annak hath
ezer / hat zaz es hatwan hat napy
bwchwt mind oroke / | de ennek
vtanna Az negied | zent sixtus
papa mikor ymanak ezer /
nigzaaz ethven három eztendeben
/ | o, es engede hogh valaky
terden alwa megh mondanaia
aytatossagal / vronk | xpūs |**

ihűsnak zent teste aldassanak
vtana halalos binnelkw1 / |
míndenkor kentw1 | es Býntw1
valo bwchwt | es mínd oꝛokw1
oꝛoke megh maradando / | es
anagh bwchwýv ýmatsagh ez / |
aký kouetkezýk

*En kegyességes iram íe
sus xpūs | kerlek teged
anagy" zeretetre | mely" zeretettel te menyey"
kiraly" jigez vala azent keresztfan
(LobkK.)*

**Ez ymaczagoth Benedek
papa zerzette kynek mondasara
anné bwczwth engedet mynth
wrwnk icsusnak zent sebeý yo
hyttel , ymaczaagh etc**

*Oh kegyességes nr ihűs xpūs kerlek tegedeth
az te nagh melseges zenth zerelemderth ,
kynel ez zegen embery nemeth zeredet ,
mykoron te edes menyey Kyrat' jygwen az
magas kereszt fan (ThewrK.)*

29.	Ante Communionem
<i>Kegývelmes Crýstus jezús bunos emberekenek
egýetlen egý meg waltoýa</i>	áldozás
előtt	OSzK, MNy 65
30.	Post Communionem
<i>Kegývelmes chrús jesús egýetlen egý
megvaltonk halat Adunk teneked hogý az
te zent testedeth</i>	áldozás
után	OSzK, MNy 65